

Ковкіна Євгенія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, завідувач лабораторії
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса»
ORCID ID: 0000-0001-8693-9868

МОЖЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО ПРОПОЗИЦІЇ НАДАННЯ ВИГОДИ

POSSIBILITIES OF LINGUISTIC EXPERTISE IN CRIMINAL CASES REGARDING THE PROPOSAL OF PROVIDING BENEFITS

Анотація. У статті акцентовано увагу на можливостях судової лінгвістичної експертизи у справах щодо встановлення фактів пропозиції неправомірної вигоди. Викладені основні положення поняття компетенції експерта. Схарактеризовані характерні особливості об'єктів дослідження, наведені вимоги щодо їх оформлення з метою призначення судової лінгвістичної експертизи. Розглянуто лінгвістичні та юридичні аспекти вивчення поняття пропозиції неправомірної вигоди. Наголошено на ретельному вивченні комунікативної ситуації загалом, а також на обов'язковому аналізі комунікативних тактик і стратегій, які відображають сукупність наперед продуманих адресантом мовленнєвих дій, реалізованих у процесі комунікативного акту та спрямованих на досягнення комунікативної мети. Встановлені основні можливості лінгвістичного дослідження, серед яких, наприклад, визначення адресанта й адресата розмов, їхніх комунікативних тактик і стратегій, реконструювання з контекстуального наповнення ситуації значень неповних речень, встановлення речень із спонукальним характером, відновлення зі змісту комунікативної ситуації пресупозиційних значеннєвих блоків, що є невербальними, підтекстовими засобами спілкування тощо. Виокремлено, що до компетенції експерта-лінгвіста не входить встановлення некомунікативних намірів мовця, а також ступінь реалізації мовленнєвого акту, характер пропонованої вигоди (чи є вигода неправомірною), оскільки це пов'язане зі встановленням форми провини й конкретного складу та правової кваліфікації злочину. Наведені основні групи мовленнєвих актів пропозиції надання будь-якої вигоди, висвітлені найбільш поширені граматичні показники аналізованого мовленнєвого акту пропозиції.

Ключові слова: комунікативний акт, комунікативна ситуація, комунікативна тактика, лінгвістична експертиза, межі компетенції експерта, невербальна інформація, об'єкт дослідження, теорія мовленнєвих актів.

Abstract. The article focuses on the possibilities of forensic linguistic expertise in cases of establishing the facts of the offer of an unlawful benefit. The main provisions of the concept of the competence of an expert are outlined. The characteristic features of the objects of research are characterized, the requirements for their registration are given, for the purpose of ordering forensic linguistic expertise. The linguistic and legal aspects of studying the concept of offering an undue advantage are considered. Attention is paid to a thorough study of the communicative situation as a whole, the mandatory analysis of communicative tactics and strategies that reflect the set of speech moves thought out in advance by the addressee and implemented in the process of the communicative

act, aimed at achieving the communicative goal. The main possibilities of linguistic research are established, including, for example, determining the addressee and addressee of conversations, their communicative tactics and strategies, reconstructing the meanings of incomplete sentences from the contextual content of the situation, establishing sentences with an incentive character, restoring presuppositional semantic blocks from the content of the communicative situation, which are non-verbal, subtextual means of communication, etc. It is emphasized that the competence of the expert linguist does not include the establishment of the speaker's non-communicative intentions, as well as the degree of implementation of the speech act, the nature of the proposed benefit (whether the benefit is unlawful), since this is related to the establishment of the form of guilt and the specific composition and legal qualification of the crime. The main groups of speech acts of the proposal to provide any benefit are given, the most common grammatical indicators of the analyzed speech act of the proposal are highlighted.

Key words: communicative act, communicative situation, communicative tactics, linguistic expertise, boundaries of expert competence, non-verbal information, object of research, theory of speech acts.

Вступ. Компетенція експерта – одне з ключових понять в теорії та практиці судової експертної діяльності, під яким розуміють чітке коло завдань, що може вирішувати експерт відповідної спеціальності. У сучасній теоретичній науці актуальним є розмежування наукового та суб'єктивного рівня компетенції експерта. Під науковим рівнем компетенції експерта розуміють об'єм спеціальних знань, що є достатнім для вирішення певного кола завдань і який становить зміст певного роду, виду (підвиду) судової експертизи. Разом із тим суб'єктивний рівень компетенції вказує на ступінь володіння експертом теорією та методикою експертизи певного роду, виду, що залежить від досвіду, об'єму знань, ступінь оволодіння науково розробленими методиками, здатність адаптувати результати наявних спеціальних методів дослідження для розвитку нових методичних підходів.

На рівні чинного законодавства України передбачається кримінальна відповідальність за надання неправомірної вигоди, за спонукання іншої особи (осіб) до її надання, а також за обіцянку й отримання певної вигоди. Зокрема, у диспозиціях статей 364, 3652, 368, 3682, 3683, 3684, 369, 3692 Кримінального кодексу України зазначено основні ознаки злочину, що стосуються поняття «неправомірна вигода». У розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Кримінального кодексу України визначається й поняття «неправомірної вигоди», під яким «слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав» [1].

У справах щодо наявності фактів пропозиції неправомірної вигоди призначення судової лінгвістичної експертизи є важливим процесуальним етапом для встановлення правдивих обставин справи й отримання кваліфікованого висновку

експерта, оскільки судову експертизу призначають із метою встановлення фактів та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, коли для цього потрібні спеціальні знання в певній галузі.

Отже, актуальним є призначення лінгвістичних семантико-текстуальних експертиз на предмет встановлення наявності / відсутності в мовленні осіб висловлювань, виражених у формі пропозиції будь-якої вигоди.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом для аналізу слугували висловлювання, виражені у формі пропозиції будь-якої вигоди, які шляхом вибірки отримані з матеріалів, наданих для лінгвістичної експертизи. З метою реалізації поставлених завдань використані такі методи: прагматичного аналізу комунікативної ситуації, загальні мовознавчі методи, логіко-граматичний і лексико-синтаксичний методи, а також аналіз мовленнєвих стратегій і тактик – для встановлення особливостей засобів реалізації досліджуваного мовленнєвого акту.

Результати. Підґрунтям сучасного періоду розвитку лінгвістичної експертизи є положення теорії мовленнєвих іллокутивних актів, ядром якої є твердження про те, що іллокутивний акт – це втілення у висловлюванні комунікативної інтенції, комунікативної мети, яка надає всьому мовленню певної, завданої адресантом спрямованості.

Об'єктами лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи щодо встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції будь-якої вигоди, є висловлювання, виражені як в усній, так і писемній формі, а саме: різні форми повідомлень. У переважній більшості експерт-лінгвіст працює з усномовленнєвими висловлюваннями, що зафіксовані в аудіо- і відеорозмовах, текстове відтворення яких наявне в стенограмах (протоколах огляду цифрових носіїв інформації). Відповідно до методичних підходів у вирішенні зазначених завдань під час дослідження усномовленнєвого об'єкту експерту обов'язково надається як цифровий (чи аналоговий) запис розмов, висловлювань, фраз, так і дослівне текстове відтворення змісту об'єкта (стенограма), оформлене відповідно до законодавства. Вказане дає змогу фахівцю не лише впевнитися в достовірності змісту наданих об'єктів, а й дослідити позавербальні чинники, що є невід'ємним складником будь-якого усного мовлення, оскільки мовне спілкування розглядається як багаторівневе явище – у соціальному, комунікативному, психологічному і лінгвістичному аспектах.

З огляду на особливості мовленнєвого акту пропозиції вигоди, а також його співзвучність з юридичними поняттями експерту-лінгвісту потрібно виважено підходити до проведення дослідження, розпочинаючи з ретельного вивчення питань, що поставлені на вирішення лінгвістичної експертизи. Поняття правомірності / неправомірності належить до галузі юридичних знань, термін «неправомірний» є суто юридичним і використовується на позначення явища, що «суперечить правовим нормам; незаконний (юр.)» [2]. Термін «неправомірна вигода»

означає «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову» [3]. З огляду на визначене важливим є розуміння того, що до компетенції експерта не входить під час дослідження розмов на предмет встановлення мовленнєвого акту пропозиції визначати характер пропонованої вигоди, тобто констатувати той факт, що пропонується саме неправомірна вигода.

Дослідження з метою встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції будь-якої вигоди, проводиться з урахуванням мовленнєвої ситуації взагалі. На основі прагматичного аналізу лінгвіст вивчає всі складники комунікативного акту взагалі, наприклад: визначається адресант і адресат розмови, реконструюються з контексту значення неповних речень, що є характерними для діалогічного мовлення, встановлюються речення із спонукальним характером, відновлюються пресупозиційні значеннєві блоки, які є невербальними, підтекстовими засобами спілкування тощо. Важливим є те, що до компетенції експерта-лінгвіста не входить встановлення реальних (некомунікативних) намірів мовця та ступінь реалізації мовленнєвого акту, оскільки це пов'язане зі встановленням форми провини й конкретного складу та правової кваліфікації злочину.

Шляхом логіко-граматичного й лексико-семантичного аналізу експерт-лінгвіст встановлює виражену в тексті мету адресанта висловлювань, не визначаючи реальну мету й мотиви діяльності суб'єктів правопорушення. Експерт з лінгвістичного дослідження мовлення не встановлює тих обставин, що не знайшли відображення в мовленнєвому об'єкті дослідження (при цьому аналіз комунікативної ситуації нерідко допомагає експертові встановити об'єктивний зміст, а також інші параметри висловлювання). Не виходячи за межі своєї компетенції, експерт з лінгвістичного аналізу мовлення має аргументувати одержану шляхом дослідження інформацію та надати їй оцінку, застосувавши спеціальні знання в галузі мовознавства, філології, лінгвістики, оскільки висновок експерта є одним із доказів у справі, який має відповідати вимогам достовірності та допустимості.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої думки під пропозицією розуміється конфігурація лексичних найменувань, взаємопов'язаних семантико-синтаксичними відносинами, в одну змістоутворювальну цілісність, що являє собою номінацію будь-якого факту, у відособленні від усіх актуалізаційних моментів (модальності, часу, актуального членування), а також від конкретної граматичної форми, що перебуває зовні. У такий спосіб наголошується на тому, що пропозиція становить семантичний образ ситуації або факту реального світу чи інших можливих світів, відображений в мовленні як його значення [4, с. 69].

У класичному мовознавстві мовленнєвий акт пропозиції сприймають також як семантичний інваріант, спільний для всіх компонентів модальної та

комунікативної парадигм речень. Ідеться про пропозицію як про узагальнену схему відносин на рівні класів аргументів і предикатів, така схема вміщує ядро смислової структури разом із його аспектуальними, модальними й темпоральними характеристиками. Зазвичай під час спілкування стосовно певної вигоди відбувається кодування й декодування інформації. У розмові адресант повідомляє закодовану інформацію, адресат, зі свого боку, має на основі свого знання ситуації декодувати її, а потім – відреагувати. Особливістю лінгвістичного дослідження є визначення тієї інформації, що передається закодованими (непрямими) вербальними репрезентантами інтенції адресанта.

Одним із головних для здійснення мовленнєвого акту пропозиції є критерій успішності. Пропозиція має структуру, характер якої може бути пояснений зв'язком із ситуацією або фактом. Узгодження пропозиції із ситуацією здійснюється відповідно до іллокутивної функції висловлення, особливо в контексті мовленнєвого акту. У директивному мовленнєвому акті «змістом пропозиції є майбутня дія, яка виконується слухачем або принаймні якось залежить від слухача» [5, с. 38].

Комунікативна стратегія – це сукупність наперед продуманих адресантом і реалізованих у процесі комунікативного акту мовленнєвих ходів, спрямованих на досягнення комунікативної мети. Згідно з комунікативною метою вибирається комунікативна стратегія, що залежить від рівня комунікативної компетенції мовця.

О. Семенюк, В. Парашук, досліджуючи комунікативні тактики і стратегії мовленнєвих актів, розрізняють два типи комунікативної стратегії: 1) «кооперативні стратегії» – увесь набір мовленнєвих засобів, які застосовує адресант із метою безконфліктного досягнення згоди з адресатом; 2) «некооперативні стратегії» – сукупність мовленнєвих дій, які використовує адресант для досягнення своєї стратегічної мети через конфлікт з адресатом» [6, с. 172]. Мовленнєвий акт пропозиції, відповідно до основних характеристик і граматичних показників, належить до кооперативних стратегій мовленнєвої поведінки адресанта.

На основі фахових знань експерт з лінгвістичного дослідження мовлення реконструює певну комунікативну ситуацію, аналізуючи як лінгвальні, так і паралінгвальні елементи мовлення. До паралінгвальних елементів належать інтонація, тональний рівень і гучність мовлення, оскільки часто такі властивості передають спонукальну інтенцію, різні емоції, тобто стан комунікантів. За допомогою названих елементів у більшості випадків і досягається потрібний перлокутивний ефект, той вплив, який має на меті адресант здійснити на адресата. Ефективна комунікація базується на постійному виборі мовця моделі поведінки (комунікативних стратегій), що в певній ситуації буде найбільш сприятливою у досягненні поставленої мети. Механізмами реалізації комунікативної стратегії є комунікативні тактики – сукупності практичних кроків у реальному процесі

мовленнєвої взаємодії. Успішність втілення комунікативної стратегії досягається за допомогою мовних стереотипів, що впізнають інформацію.

Мовленнєвий акт пропозиції є таким мовленнєвим актом, де пріоритетну позицію займає адресант, який на основі знання стану ситуації спонукає адресата до дії. Разом із тим відповідальним за прийняття рішення завжди є адресат. Досліджуючи словотворчу прагматику, Т. Врабель говорить, що мовленнєвий акт пропозиції традиційно розглядається як «гібридний, такий, що містить дві іллокутивні сили: комісива та директива» [7, с. 95]. Основним його призначенням є винесення нової ідеї на розгляд адресата, яку останній може прийняти або відхилити. Отже, адресат сам вирішує, чи виконувати запропоновану дію, чи відхилити її. Пропозиції, що лежать в основі мовленнєвого акту, можуть виконувати функцію координації дії тоді, коли зобов'язувальна сила цього акту, однаково зрозуміла й прийнятна для адресата, поширюється також на наслідки дії, пов'язані із семантичним змістом висловлення.

МА особистої пропозиції дослідники відносять до комісивного прагматичного типу на тій підставі, що його іллокутивною метою є запропонувати адресату послугу або виконання дії. Виконавцем цієї дії є мовець, на відміну від МА власне пропозиції, де адресант спонукає адресата разом виконати певну дію, і тоді такі мовленнєві акти відносять до директивного сугестивного прагматичного типу.

Дослідження з метою встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції будь-якої вигоди, проводиться з урахуванням мовленнєвої ситуації взагалі. Саме на основі дискурсивного аналізу експертом-лінгвістом досліджуються складники комунікативного акту: визначаються адресант і адресат розмови, реконструюються з контексту значення неповних речень, що є характерною ознакою діалогічного мовлення, встановлюються речення зі спонукальним характером, відновлюються пресупозиційні значеннєві блоки, що є невербальними, підтекстовими засобами спілкування тощо.

Під час промовляння директивного висловлювання з пропозиційним змістом адресант передбачає, що воно буде зрозуміле адресатом незалежно від того, експліцитно або імпліцитно виражене, а також від того, чи згоден він виконати потрібні дії. Про розуміння змісту адресатом дає змогу зробити висновок реактивний дискурсивний хід адресата, у якому проявляється перлокутивний ефект, тобто простежується його відповідь.

Однією з передумов удалого перлокутивного ефекту пропозиційних висловлювань є розуміння адресатом цілей і мотивів адресанта, який висловлює свої пропозиції. Необхідною умовою у такій ситуації є наявність загальної пресупозиційної іллокуції, без якої неможливі взаємодія і розуміння дискурсу.

Слід звернути увагу, що повнота інформації не перебуває у прямій залежності від об'єму пропозиції. Враховуючи практику аналізу дискурсу, де предметом

розмови є пропозиція будь-якої вигоди, визначено, що на вербальному рівні існує переважне використання неповних або усічених речень, зміст яких можна встановити лише з контексту дискурсу загалом. Або ж директивне висловлення може бути оформлене інформативно-надлишковим, синонімічним рядом спонукальних висловлювань, які використовуються мовцем як тактика посилення перлокутивного впливу. З іншого боку, інформаційна надмірність може призвести до протилежного очікуванню перлокутивного ефекту.

Прямий мовленнєвий акт – це акт, у якому іллокутивна мета адресанта безпосередньо виражається за допомогою спеціально призначених для цього мовних маркерів – іллокутивних показників. Непрямий мовленнєвий акт – це акт, у якому іллокуція адресанта розпізнається адресатом на основі імплікатур і ґрунтується на знанні загальної комунікативної ситуації або на інформації, отриманій у процесі попередніх домовленостей. Непрямий мовленнєвий акт пропозиції за змістом і граматично може бути виражений іншим мовленнєвим актом. Головною умовою для упізнання конкретної інформації є однакове розуміння мовцями комунікативної ситуації, налагоджений між ними комунікативний контакт, що здійснюється за певної системи принципів і правил спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку співрозмовників і виявляються в конкретних категоріях і критеріях. Успішність усього комунікативного контакту залежить від відповідності здійснених комунікативних ходів і тактик загальній комунікативній меті, а також комунікативним намірам.

Наступною характеристикою пропозиційного змісту повідомлення є ступінь здійсненості дії. Якщо зміст прохання є для адресата з будь-яких моральних чи фізичних причин нездійсненим, він відмовляється від його виконання. Як свідчить аналіз досліджуваного мовленнєвого матеріалу, адресат у випадку відмови виконати прохання (або іншого типу директиву) вважає за доцільне пояснити причини, за якими виконання дії не є можливим. Також слід брати до уваги особисті взаємини комунікантів на момент здійснення мовленнєвої дії, що доволі легко простежується з аналізу ситуації загалом, вони є також важливими щодо пропозиційного змісту.

Характерними ознаками пропозиційних висловлювань є діалогічність, безпосереднє чи опосередковане спонукування, програмування поведінки адресата, що нерідко супроводжується емоційною маркованістю, розмовно-стилістичним забарвленням і нашаруванням різних оцінних суджень. Отже, в основі пропозиції лежить вольовий імпульс адресанта як продукт відношень цілеспрямованої бажаної дії та усвідомленої необхідності, інтенційно спрямований на очікувану реакцію адресата. До складу характеристик пропозиційного змісту, що впливають на перлокутивний ефект мовленнєвого акту пропозиції, належать точність, достовірність і повнота інформації, що міститься у висловленні, ступінь здійсненості дії та її зрозумілість.

Для здійснення запланованого перлокутивного ефекту важливим є розуміння адресатом цілей і мотивів адресанта, тому пропозиція має бути зрозумілою, зорієнтованою на загальний пресупозиційний зміст. Недостатня (або надмірна) інформативність директивного висловлення загалом цілому веде до небажаного перлокутивного ефекту. Однак в окремих випадках надлишок інформації може характеризувати індивідуальний стиль мовця або бути ситуативно зумовленим, а тому необхідним. Відсутність ознаки бенефактивності в пропозиційному змісті спонукання негативно впливає на перлокутивний ефект і змушує адресанта використовувати стратегії оптимізації перлокутивного впливу, які реалізуються за допомогою різних дискурсивних тактик.

Шляхом аналізу наданих на дослідження об'єктів з експертної практики, ураховуючи теоретичні напрацювання в галузі дослідження мовленнєвих актів, серед акту пропозиції виділяємо за критерієм виконавця пропонованої дії (послуги) мовленнєві акти особистої пропозиції та власне пропозиції: перший належить до комісивів, а другий – до директивів.

У варіанті комісиву мовці застосовують два типи тактик у вираженні мовленнєвого акту особистої пропозиції: 1) тактику згоди / бажання виконати певну дію та 2) тактику пропозиції послуги. Обидві тактики передаються через відсубстантивні конверсиви переважно у формі імпліцитного перформативного акту. Отже, мовленнєвий акт особистої пропозиції зумовлюється іллокутивною метою цього акту мовлення. Переважна більшість похідних функціонують в імпліцитних перформативних актах, оскільки особливістю цього акту є функціонування в діалозі для особистого повідомлення адресантом свого комунікативного наміру, бажання адресату.

На основі узагальнення практики визначено, що мовленнєвий акт пропозиції здебільшого простежується на змістовому, лексичному рівні. У зверненні до конкретного адресата адресант висловлює пропозицію, в основі об'єктивного змісту якої наявне вербалізоване спонукання з метою залучити його до виконання певних дій. Серед лінгвістичних засобів мовленнєвих актів пропозиції надання будь-якої вигоди виділяємо кілька різних за складом і лексичним наповненням груп:

1. Серед спонукальних конструкцій з іллокуцією пропозиції поширеними є ті, що містять дієслова наказового способу другої та третьої дієвідміни в однині або множині, що зумовлюється кількістю адресатів. Наприклад: «візьміть», «бери», «давай, забирай», «ось вам, нате», «заберіть» тощо.

2. Спонукання, що містять сему заохочення співрозмовника (або співрозмовників) до виконання певних дій чи вчинків, можуть виражатися інфінітивними конструкціями. Наприклад: «краще взяти», «заспокоїтися і прийняти», «не зволікати, а брати» тощо.

3. Третім різновидом граматичного вираження іллокуції пропозиції (спонукання до того, щоб адресант прийняв пропоновану йому вигоду) є лексичні

конструкцій стверджувального характеру, що мають значення пропозиції. Наприклад: «хлопці, ось положив вам і ми поїхали», «ви вже зрозуміли, що бажано зробити» тощо. В аналізованих словосполученнях сема пропозиції передається значенням усієї сполуки, при цьому заміна або видалення одного вербального складника зазвичай може призвести до втрати іллокуції пропозиційного змісту.

4. Для передання іллокуції пропозиції також використовуюся лексичні конструкції з дієсловами, що виражені у формі майбутнього часу або у формі умовного способу: «бажано, щоб ви забули про цю ситуацію», «як би ви закрили питання зовсім» та ін. Використання граматичної форми майбутнього часу дієслова як інструменту вербального вираження іллокуції пропозиційного змісту за такого вживання слугує засобом «унаочнення», приближення зазначених подій до адресата. Ця особливість – наслідок контрасту між контекстом і граматичним значенням форми. Застосування лексеми для вираження пропозиції як вторинної функції граматичного значення майбутнього часу відбувається за умови цілеспрямованого його вживання.

5. Найбільш уживаними лексико-граматичними формами пропозиційної іллокуції є форми неповних речень, що мають усічену граматичну структуру. Доволі часто ключові лексичні компоненти таких висловлювань (речень) не називаються, пропускаються, тобто на вербальному рівні вони не виражені.

У названих комунікативних ситуаціях основне значення повідомлення відновлюється з досліджуваного дискурсу загалом. Наприклад: «Ви б змогли половину якось-то в понеділок», «зараз можна відразу, і підемо підпишемо все», «Я маю, щоб закрити», «Ааа, ну візьми тоді що, скільки візьмеш сьогодні <...> може шість <...>», «Можна скільки чого <...> зможете, хоча б щось тоді, добре» тощо.

Неповні речення, у складі яких пропущений один чи кілька потрібних для розуміння структури складників зазвичай встановлюються з контекстуального наповнення мовленнєвої ситуації загалом. Змістовну довершеність усічених логіко-семантичних висловлювань, що часто в діалозі перериваються репліками співрозмовників, у певних випадках можна встановити через аналіз об'єктивного змісту діалогу загалом. У такому випадку комунікативна ситуація має містити на конотативному рівні ключові поняття, у змісті яких на вербальному й невербальному рівнях є сема пропозиційного спонування.

Отже, на основі аналізу практичного доробку лінгвістичних досліджень мовлення та виявлення з-поміж інших мовленнєвого акту пропозиції надання будь-якої вигоди встановлено, що залежно від контексту діалогу загалом за граматичним вираженням серед них можна виділити п'ять груп:

- 1) дієслова у формі наказового способу другої і третьої дієвідміни однини й множини;
- 2) дієслова у формі інфінітивів;

3) лексичні конструкції стверджувального характеру, що містять сему пропозиції;

4) лексичні конструкції з дієсловами, що виражені у формі майбутнього часу або у формі умовного способу;

5) форми неповних речень, що мають усічену граматичну структуру.

Наведений перелік груп не є вичерпним, оскільки в конкретній ситуації мовленнєвий акт пропозиції будь-якої вигоди може мати окреме лексико-граматичне вираження, що залежить від комунікативної ситуації, від комунікативних стратегій і тактик адресанта, від обізнаності співрозмовників про предмет розмови й її кінцевий результат.

Головним чинником виявлення іллокуції пропозиції, незважаючи на форму граматичного враження, залишається конотативне значення слів, словосполучень, фраз. Конотативне значення – це відносна комунікативна значимість мовної одиниці, що часто перебуває поза концептуальним (денотативним) змістом. Під конотацією розуміємо існування паралельних семантичних відтінків, які переплітаються з основним значенням. Конотативне значення відбиває різні експресивні, емоційні й оцінювальні відтінки значення та може надавати певного описового відтінку всьому вислову.

У конотації наявні також елементи прагматики, що відображають у дискурсі розмови, повідомлення практику використання значення відповідного предмета й інші позамовленнєві фактори. Вони дуже індивідуальні, значно розрізняються у близьких за значенням слів різних мов або навіть однієї мови. Також на основі конотативного значення мовець виражає своє ставлення до позначуваного (денотативної інформації), до співрозмовників, спричиняє іллокутивний вплив на інших суб'єктів комунікації або сам стає об'єктом названого впливу. Аналіз конотативного аспекту слова разом із денотативним допомагає краще зрозуміти основне значення повідомлюваної інформації в цілому.

Висновки. Отже, встановлення висловлювань, виражених у формі пропозиції, у межах судової лінгвістичної експертизи є досить складним процесом, що базується насамперед на опануванні теорії мовленнєвих актів. Перспективи розвитку методологічних засад лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи вбачаються в ретельному вивченні теоретичних напрацювань, у розширенні потенційних можливостей застосування новітніх мовознавчих розробок, у виробленні чітких меж компетенції лінгвістичних знань. Висновок експерта має ґрунтуватися на використанні фахових знань із філології, мовознавства, лінгвістики, оскільки досить часто є одним з основних засобів доказової бази під час розслідування в кримінальних справах стосовно доведення факту пропозиції вигоди.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=364#Text> (дата звернення: 28.05.2025).
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. С. 366. URL: <https://sum.in.ua/p/5/366/1> (дата звернення: 30.05.2025).
3. Юридичний словник. URL: https://kodeksy.com.ua/dictionary/n/nepravomirna_vigoda.htm (дата звернення: 30.05.2025).
4. Синиця А. Логіко-філософський аспект теорії «мовленнєвих актів». URL: http://vlp.com.ua/files/03_50.pdf (дата звернення: 29.05.2025).
5. Юмрукуз А. А. Мовленнєві акти згоди та незгоди в англійськомовному бізнес-дискурсі: функціонально-структурні особливості. *Науковий журнал державного Львівського університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Львів, 2018. № 3. С. 292–295.
6. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії комунікації : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Академія», 2010. 240 с.
7. Вrabель Т. Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові : дисертація на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук за спец. 10.02.04 – германські мови. Ужгород, 2005. 241 с.

References:

1. Kryminalnyj kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=364#Text> [in Ukrainian].
2. Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Volume 5, 1974. P. 366. Retrieved from: <https://sum.in.ua/p/5/366/1> [in Ukrainian].
3. Yurydychnyj slovyk [Legal dictionary] Retrieved from: https://kodeksy.com.ua/dictionary/n/nepravomirna_vigoda.htm [in Ukrainian].
4. Synytsia, A. Lohiko-filosofskiy aspekt teorii “movlennievkykh aktiv” [Logical-philosophical aspect of the theory of “speech acts”]. Retrieved from: http://vlp.com.ua/files/03_50.pdf [in Ukrainian].
5. Yumrukuz, A.A. (2018). Movlennievi akty zghody ta nezghody v anhlijskomovnomu biznes-dyskursi:funktsionalno-strukturni osoblyvosti [Speech acts of agreement and disagreement in English business discourse: functional and structural features]. *Naukovyj zhurnal derzhavnoho Lvivskoho universytetu bezpeky zhyttiediiialnosti “Lvivskiy filolohichnyj chasopys”*, 3, 292–295 [in Ukrainian].
6. Semeniuk, O.A., Paraschuk, V.Yu. (2010). Osnovy teorii komunikatsii: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Communication Theory: A Textbook]. Kyiv : Akademia Publishing House, 240 p. [in Ukrainian].
7. Vrabel, T.T. (2005). Slovtvorcha prahmatyka u suchasnii anhliiskii movi [Word-formation pragmatics in modern English] (Candidate's thesis, Specialty 10.02.04 – Germanic languages). Uzhhorod. 241 p. [in Ukrainian].